

підприємства; індуктивний контроль проводиться, якщо в декларації не повністю вказано джерела доходів, відсутні ряд бухгалтерських записів, наявні серйозні порушення правил ведення бухгалтерського обліку; частковий контроль проводиться безпосередньо за реєстром платників податків. Прикладом часткового контролю може бути практика контролю доходів на основі «коефіцієнтів доходів»; скорочений контроль полягає в тому, що при виявленні у платника податків платоспроможності, що перевищує ту, яка вказана в декларації про доходи, податкове бюро має повноваження вносити необхідні зміни у вказані сукупні доходи.

Підсумовуючи проведені дослідження можна зауважити, що в основу реформування податкових служб розвинутих країн світу покладено принцип орієнтації на клієнта – платника податків і створення демократизованої державної інституції, що поступово переходить від суто фіскальної функції до стимулювання економічного розвитку країни, а висока ефективність податкових систем базується на широкому використанні інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі вільного доступу податкових органів до інформаційних баз даних інших органів, які мають відомості про доходи, витрати, фінансові зобов'язання та фінансовий стан платників податків.

Вдосконалення роботи податкових органів у такому напрямку забезпечило зменшення фіскального навантаження на бізнес, створення сприятливого бізнес-клімату та стимулювання розвитку економіки. Відтак ретельне вивчення реформаторського досвіду зарубіжних країн та його адаптування до вітчизняних умов сприяє підвищенню ефективності та результативності роботи податкових органів України.

2.2. Концептуальні засади соціально-економічного розвитку сільських територій

*Яснолоб І. О., Радіонова Я. В., Зоря О. П., Дем'яненко Н. В.
Полтавська державна аграрна академія*

Сьогодні в розвинених країнах світу широко активуються процеси урбанізації. Від так, зростає кількість та нагальність проблем, пов'язаних з розвитком міських поселень, а питання соціально-економічного стану сучасного села відходять на другий план. Різниця в соціально-економічному розвитку сіл та міст стимулює міграцію сільських мешканців, де вищі заробітки та більш широкий спектр доступних послуг, тобто значно кращі умови життя. Тому, дані чинники спричиняють поширенню проблеми занепаду сільських територій, зокрема проблема знелюднення та відмирання культурного потенціалу.

За таких умов, основним вектором розвитку економіки країни є проведення аграрних реформ, які забезпечать підвищення соціальної спрямованості та послідовну переорієнтацію сільської економіки на задоволення потреб населення, формування збалансованого сільського ринку праці з чіткими соціальними орієнтирами, фінансування процесів сільського розвитку, а також інституціональні засади забезпечення розвитку сільських регіонів.

Сільське господарство робить значний внесок у ВВП країни, тому комплексний соціально-економічний розвиток сільських територій – це основа розвитку аграрного сектора економіки, ефективного вирішення соціальних проблем та позитивного переходу до сталого економічного зростання сільських територій.

Перш ніж перейти до питання дослідження особливостей організаційно-економічних механізмів забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій України з'ясуємо сутнісно-змістове наповнення терміну «сільська територія», як основного структуротворюючого елемента даної категорії.

У своєму дисертаційному дослідженні О. Павлов ідентифікує сільські території як «гетерогенні за структурною будовою соціально-просторові утворення, що складаються з населення, поселень, виробничо-господарського комплексу, інфраструктури, навколишнього природного середовища, земель сільськогосподарського та іншого призначення, які виконують виробничо- господарську, природоохоронну, рекреаційно-оздоровчу, соціальну та інші функції, і перебувають під управлінським впливом органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, а також суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм» [43, с. 3].

Сьогодні позиції науковців щодо розвитку сільських територій та аграрної політики умовно розділені на категорії, основними з яких є: 1) вважають сільські території органічним складником аграрної політики; 2) вважають сільські території незалежним напрямком державної політики.

До першої категорії відносимо вчених П. Саблук, В. Юрчишин, О. Онищенко, Б. Панасюк, В. Месель-Веселяк, до другої – В. Трегобчук, П. Гайдуцький, М. Кропивко (табл. 1).

У вітчизняній літературі чималий внесок у формування нової парадигми сільського розвитку, а саме виокремлення поняття «сільська територія» належить Л. О. Шепотько, на думку цього вченого «розширюючи» сільський сектор за рахунок включення в нього агропромислової сфери «несільської місцевості», важливим є розділення поняття сільського сектору від аграрного, хоча останнє і є його важливою складовою [44, с. 10].

⁴³ Павлов О. І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України : автореф. канд. екон. наук : 08.00.03. Київ, 2010. 24 с.

⁴⁴ Небава Н. І. Особливості управління соціально-економічним розвитком сільських територій : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Вінниця, 2016. 213 с.

1. Позиції науковців щодо розвитку сільських територій та аграрної політики

Категорія 1		Категорія 2	
автор	концепція	автор	концепція
П. Саблук [45]	функціонування кожного сільського населеного пункту, розбудова його інфраструктури доходи жителів мають забезпечуватись за рахунок оптимізації використання сільськогосподарських угідь, регулювання цін на агропродукцію, організація аграрного ринку, тобто за допомогою механізмів аграрної політики.	В. Трегобчук [46]	благоустрій сільських територій ґрунтується на можливостях багато функціонального екологічно врівноваженого їхнього розвитку та передбачає диференціацію сільського та аграрного ринку.
В. Юрчишин [47], О. Онищенко [48]	аграрний устрій можна розглядати з позицій відображення в ньому системного прояву суспільно-політичних та соціально-економічних відносин в аграрному секторі, які узгоджуються за стратегічним цільовим призначенням і формами прояву з суспільно-політичним устроєм.	П. Гайдуцький [49]	нерозмежованість заходів підтримки сільського господарства та сільських територій викривляє реальну картину аграрного сектору.
О. Панасюк [50]	відображення сільських територій є можливим за умови виведення сільського господарства з іскрутного становища, відновлення його виробничих баз, кооперації сільського виробництва з переробною промисловістю та торгівлею, розвитку агропідприємств.	М. Кропивко [51]	стверджує, що галузеві та регіональні програми мають бути диференційованими, в розвиток сільських територій повинен бути

⁴⁵ Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави ; Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій : матеріали сьомих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. К., 2005. С. 4–18.

⁴⁶ Трегобчук В. М. Актуальні проблеми сталого розвитку сільських територій. Соціально-економічні проблеми розвитку українського села та сільських територій. Київ, 2005. С. 69–76.

⁴⁷ Юрчишин В. В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей. *Економіка АПК*. 2011. № 2. С. 87–99.

⁴⁸ Онищенко О. М., Юрчишин В. В. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства ; Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій : матеріали сьомих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. Київ, 2005. С. 41–50.

⁴⁹ Панасюк О. Ю. Особливості управління соціально-економічним розвитком сільських територій : дис. канд. екон. наук : 08.00.03. Вінниця, 2016. 213 с.

⁵⁰ Панасюк О. Ю. Міжнародний досвід розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2005. № 23. С. 120–123.

⁵¹ Кропивко М. Ф. Організація державного і самоврядного управління розвитком сільських територій. *Економіка АПК*. 2005. № 11 (133). С. 60–62.

В. Месель-Веселяк [48]	реформування земельних відносин і відносин власності в сільському господарстві має важливе значення для соціально-економічного розвитку сільських територій.		прерогативою органів місцевого самоврядування.
------------------------	--	--	--

Джерело: узагальнено автором на основі [44–50].

Більшість науковців за вихідну методологічну основу для дослідження поняття сільського розвитку обирають концепцію Організації економічного співтовариства та розвитку (ОЕСР), яка відображає «невідворотний» взаємозв'язок між різними ролями та функціями сільського господарства у трьох взаємопов'язаних сферах: економічній, соціальній та екологічній.

Важливим є припущення М. Малік, який трактує сільські території як історично сформовані в визначених межах сукупність, що поєднує в собі організаційно-територіальну територіально-функціональну приналежність (виробництво, переробка, реалізація) сільськогосподарської продукції.

Варто звернути увагу, що В. Єрмоленко визначає поняття «сільська територія» як просторово-географічне середовище проживання і виробничої діяльності населення, яке у переважній більшості займається сільськогосподарським виробництвом і організоване переважно у межах окремого сільського населеного пункту з територіальним органом управління на рівні сільської ради, а також середовище розміщення виробничих і рекреаційних ресурсів, необхідним для забезпечення життєдіяльності [52, с. 25].

П. Шаповал визначає сільську територію як історично сформовану поселенську структуру, що об'єднує у своїх межах сукупність сіл, селищ, хуторів, які перебувають під юрисдикцією сільських (селищних) рад [53, с. 73].

Більш чітко визначення понятійно-термінологічного апарату належить вченому К. Якуба, який визначав сільські території, як адміністративно-територіальні одиниці незалежно від їх розмірів (хутір, село, сільська рада, район тощо) з наявним населенням, прородно-економічним і соціальним потенціалом та відповідними органами управління соціально-економічним розвитком цих населених пунктів, а територіально-просторове розміщення їх сукупного ресурсного потенціалу можна вважати сільськими територіями [54].

⁵² Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталій розвиток сільських територій». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2010. Вип. 156. С. 50–59.

⁵³ Шаповал П. Д. Сільськогосподарський регіон у системі управління розвитком економіки. *Вісник ВАДУ при Президентіві України*. 2002. № 4. С. 72–76.

⁵⁴ Якуба К. І. Трудовий потенціал сільських територій. *Вісник аграрної науки*. 2008. № 3. С. 115–119.

В рамках даного дослідження доцільно розглянути найпоширеніші концепції формування та забезпечення розвитку сільських територій (рис. 1).

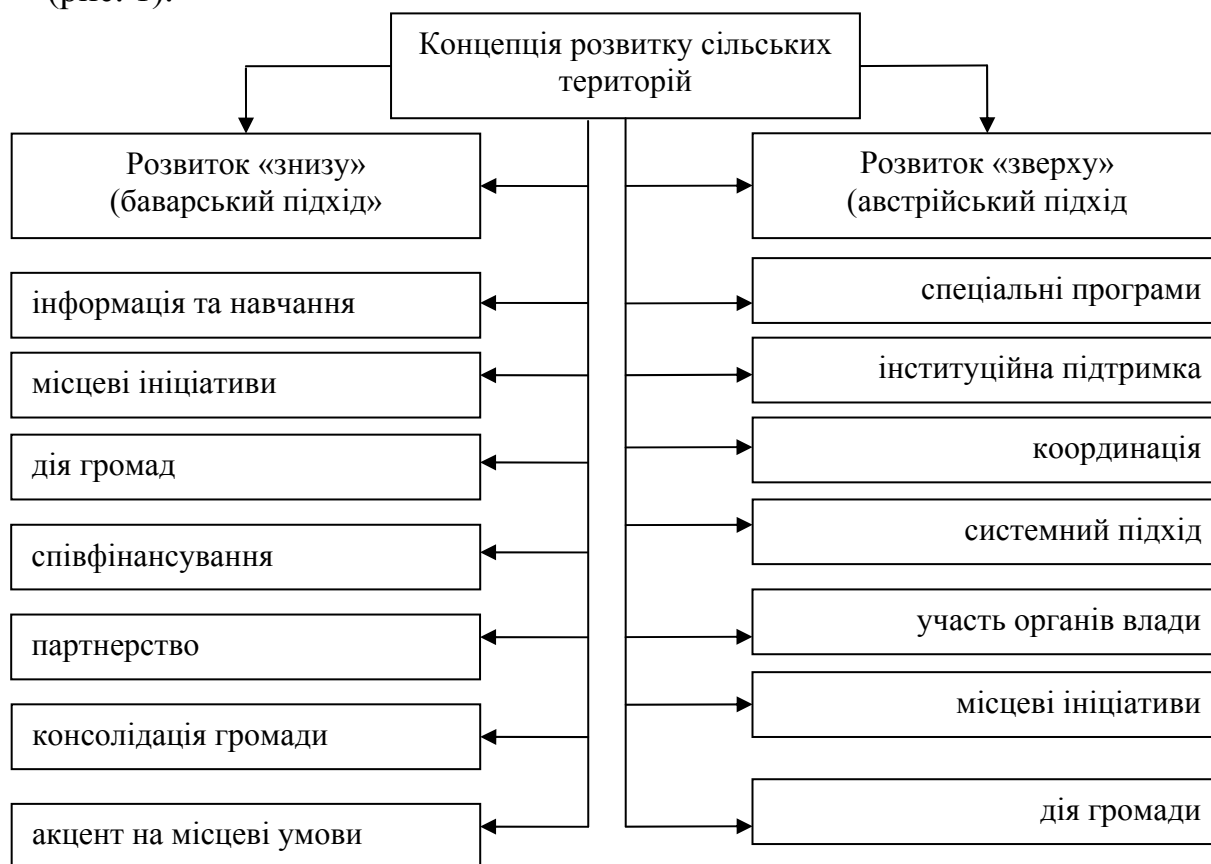

Рис. 1. Базові концепції розвитку сільських територій

Джерело: побудовано автором на основі [55].

Більшість вчених дотримуються думки, що аграрне виробництво є основною системоутворюючою галуззю на сільських територіях. Відтак, сільські території регіону є цілісною системою, оскільки мають чітку структурну будову; структурні елементи, згруповані у підсистеми; характеризуються відносною стійкістю та автономністю; мають визначену мету функціонування та інші риси, притаманні системам та складається з наступних чотирьох підсистем:

1. Економічної підсистеми – продуктивні сили, техніко-економічні відносини, виробничі відносини (відносини власності), господарський механізм.

2. Соціальна підсистема охоплює соціум (населення) соціальну інфраструктуру, сільську населенську мережу, а також матеріальне та соціальне забезпечення селян.

3. Організаційно-управлінська підсистема сільських територій регіону являє собою сукупність органів державної влади та місцевого

⁵⁵ Павлов О. І. Рівні й типи сільських територій та їх системна управлінська модель. *НАДУ*. 2006. Вип. 1. С. 233–244.

самоврядування, через які сільські громади реалізують свої функції

4. Соціальна підсистема охоплює соціум (населення) соціальну інфраструктуру, сільську населенську мережу. а також матеріальне та соціальне забезпечення селян.

Система управління розвитком сільських територій має власну внутрішню структуру та складається з об'єкта й суб'єкта управління . Об'єктом управління виступають сільські території, а суб'єктом [56]:

– державні органи управління та їх територіальні підрозділи, що визначають стратегічні напрямки розвитку оціально-економічної сфери, забезпечуючи стимулювання внаслідок застосування адміністративно-економічних важелів;

– органи місцевого самоврядування, на основі можливостей та повноважень підтримують місцеву ініціативу розвитку шляхом інформаційного сприяння, спрощення та врегулювання процедурних питань;

– місцеве населення, від рівня ініціативності якого залежать процеси розвитку та ефективного використання умов, наявних об'єктів інфраструктури, використання можливостей для здійснення підприємництва і залучення необхідних факторів виробництва для ятворення доданої вартості та благоустрїю територій.

Сільські території регіону мають низку рис, які виражаються через принципи їх розвитку та через притаманні їм функції, які полягають в наступному [48]:

– соціально-демографічна функція – відтворення сільського населення, забезпечення сільського господарства та інших галузей економіки трудовими ресурсами, значним людським капіталом;

– просторово-комунікаційна функція – надання просторового базису для розміщення виробництв та обслуговування інженерних комунікацій (доріг, ліній електропередач, зв'язку, водопроводів тощо);

– виробнича функція – задоволення потреб суспільства в продовольстві та сировині, продукції для різних галузей та видів господарської діяльності;

– рекреаційна функція – створення умов для відновлення здоров'я і відпочинку міського та сільського населення;

– екологічна функція – підтримання екологічної рівноваги в аграрних регіонах та на всій території країни, утримання заповідників, заказників, національних парків та ін.;

– культурна та етнічна функція – зберігання самобутньої національної культури, народних традицій, звичаїв, обрядів, фольклору, досвіду ведення сільського господарства та освоєння природних ресурсів, охорона пам'яток природи, історії та культури, розташованих

⁵⁶ Павлов О. І. Сільські території України : історична трансформація парадигми управління : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 356 с.

на сільських територіях;

– функція соціального контролю над територією – сприяння сільського населення державним органам у забезпеченні громадського порядку та безпеки в поселеннях й територіях.

Забезпечення вище перелічених функцій повинна здійснюватися на основі відповідного господарського механізму, тобто організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сільських територій. Під «організаційно-економічним механізмом розуміють» сукупність методів, інструментів, елементів, що забезпечують функціонування певних систем, в нашому випадку системи соціально-економічного розвитку сільських територій.

Науковці О. Карпенко та І. Семиволос у своїх працях посилаються на три складові системи організаційно-економічного механізму із характерними елементами та підсистемами [57]:

– система забезпечення: правове, ресурсне, нормативно-методичне, наукове, технічне, інформаційне забезпечення;

– функціональна система: планування, організація, мотивація, контроль та регулювання;

– цільова система: цілі та результати діяльності, критерії вибору та оцінки ступеня досягнення цілей та результатів діяльності.

Автори О. Станкевич та С. Девко визначають організаційно-економічну складову механізму забезпечення сталого розвитку сільських територій як багатоаспектну сукупність інструментів і заходів впливу на процеси, що відбуваються на сільській території. Тобто сукупність інструментів та заходів використовують у різних поєднаннях з метою отримання визначеного ефекту (соціально-економічного розвитку, розвитку економіки, соціальної інфраструктури, сільського самоврядування, становлення якісно нового рівня життя населення) [58].

Докладний аналіз організаційно-економічних механізмів інноваційного розвитку сільських територій Карпатського регіону здійснив В. Борщевський. До них, зокрема, він зачислив [59]:

1) посилення інноваційної спрямованості сільськогосподарського виробництва;

2) інноваційний розвиток інфраструктури сільських територій регіону;

3) запровадження організаційно-економічних механізмів інноваційного розвитку людського капіталу сільських територій регіону;

4) диверсифікацію сільської економіки регіону на інноваційній основі;

⁵⁷ Карпенко О. О., Семиволос І. І. Організаційно-економічний механізм управління капіталом підприємства. *Водний транспорт*. 2013. Вип. 1. С. 71–75.

⁵⁸ Станкевич О. Б., Девко С. Т. Теоретичні аспекти формування організаційно-економічного механізму забезпечення сталого розвитку сільських територій. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181 (1). С. 151–155.

⁵⁹ Могильний О. М. Державна політика у розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 125–131.

5) децентралізацію влади і підвищення функціональної спроможності органів місцевого самоврядування сільських територіальних громад.

Основними компоненти організаційно-економічного механізму розвитку сільських територій, які організовані у систему забезпечення його реалізації, результатом якої є розвиток сільських територій – соціальний та економічний.

Соціальний механізм передбачає усю систему взаємозв'язків між мешканцями сільських територій, які носять соціальний характер і впливають на розвиток села. Сюди, до прикладу, можна зачислити сільські збори, різноманітні методи сільських мешканців висловитись чи волевиявитись на тему можливостей для розвитку їхнього села.

Економічні складові організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку сільських територій налічують [48]:

- фінансовий механізм: податки, видатки на фінансування розвитку села;

- інвестиційний механізм: державні, приватні та іноземні інвестиції, спрямовані на різноманітні програми та проекти щодо розвитку сільських територій;

- господарський механізм: сукупність взаємозв'язків між господарюючими об'єктами у сільській місцевості з усіма передумовами та наслідками такої взаємодії.

Від так, організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій передбачає систему заходів та інструментів, які необхідно спрямувати на забезпечення гармонійного розвитку села, його мешканців та природного середовища їхнього існування.

Тому, правильний вибір відповідних інструментів та механізмів, з урахуванням потреб окремих регіонів, особливостей кожного типу сільських територій, є передумовою успіху на шляху до досягнення поставленої мети.

Отже, підвищення ролі сільських територій в здійсненні стратегічних соціально-економічних перетворень вимагає застосування комплексного інтегрального підходу до розвитку села як соціально-територіальної підсистеми суспільства, що виконує ряд найважливіших народногосподарських функцій.